

Włodzimierz Mokry
Duchowe źródła pomarańczowej rewolucji
na Ukrainie w 2004 roku

Володимир Мокрий
Духовні джерела помаранчевої революції
2004 року в Україні

Бібліотека Фондації св. Володимира
том XI

Володимир Мокрий

Духовні джерела помаранчевої революції
2004 року в Україні

Видавництво „Швайпольшт Фіоль”
Краків 2006

Biblioteka Fundacji św. Włodzimierza
tom XI

Włodzimierz Mokry

Duchowe źródła pomarańczowej rewolucji
na Ukrainie w 2004 roku

Wydawnictwo „Szwajpolt Fiol”
Kraków 2006

Publikacja została wydana przy pomocy finansowej
Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych
Uniwersytetu Jagiellońskiego

Na pierwszej stronie okładki: studenci Ukrainy pod pomnikiem syna ziemi charkowskiej
filozofa Hryhorija Skoworody. Kijów 2.12.2004 r. Foto w: *Ми йдемо. НАУКМА.
Жовтень-грудень 2004 р. Хроніка подій*, Київ 2005, с. 33.

Copyright© Fundacja św. Włodzimierza Chrzciciela Rusi Kijowskiej w Krakowie,
Kraków 2011, 2021 (ebook)

Wydawca: Fundacja św. Włodzimierza
ul. Grodzka 21, 31-006 Kraków
tel. (48-12) 421 92 94
e-mail: fondsw@poczta.onet.pl
www.nestor.cracow.pl

Redaktor techniczny i skład komputerowy: Oleg Aleksejczuk

Korekta ukraińska: Żanna Ostrzyńska
Korekta polska: IKTUS
Druk: Wydawnictwo PLATAN, Kryspinów 189

ISBN 83-915759-8-5
e-ISBN 978-83-62454-15-0

Część I
Duchowe źródła pomarańczowej rewolucji
na Ukrainie w 2004 roku

Частина I
Духовні джерела помаранчевої революції
2004 року в Україні

I

Плоди традиції

В українській традиції русини-українці – це сини сонця. Україна – це жовте колосся пшениці, яке сягає блакиті неба, та сяючі позитивною, сонячною енергією соняшники – невід’ємний атрибут пейзажу України.

Не випадково сонце оспівується в українських обрядових піснях від дохристиянських часів, а особливо в християнській літургії русинів-українців, яка правиться ними вже понад тисячу років. Світло, що є еманациєю сонця – як відомо – може виражати першопричину та вічність духу і нестерельність, нематеріальність, тепло, життя, оптимізм і радість самого Творця. На відміну від поганина, який почитав сонце, християнин через Сонце шукає шляху до Творця і його сотворіння. Тому християни звертаються до Сина Божого як до „Світла Правди, що зглянулось на нас з висоти” (Лука 1, 78)¹, славлять Христа, який не був „Світлом, але [посланим], щоб свідчити про Світло”, про те правдиве Світло, яке „просвічує кожну людину, що

¹ *Святе Письмо Старого та Нового Завіту*, повний переклад, здійснений за оригінальними єврейськими, арамейськими та грецькими текстами. За дозволом церковної влади, с. 74.

приходить на світ” (І 1, 8–9)². Учасники Великодньої утрени звертаються до чудового „Сонця правди”³, що випромінює світло, яке є символом перемоги Христа над силою смерті і гріха, світла, котре проникає до гробів і темної безодні, щоб їх очистити і вчинити місцем сіяння Благодаті. Русини-українці протягом століть звертаються як до „Сонця життя” – Воскресшого Христа – у прославляючих Його словах Великодній пісні: „Ти наше Сонце – життя і рай, Вітай між нами Христе, вітай”⁴.

Від віків культивоване українцями сонце прославляється в літургії як джерело життя на землі. Таке життєдайне тепло сіяє з оздоблених соняшниками великодніх писанок і крашанок, які променяються помаранчевою енергією жовтка – символом відроджуваного кожної весни життя.

Сонце різними способами увічнили митці, письменники – творці наступних епох духовного відродження в Україні. Його літературні образи створили, м.ін., такі письменники, як автор *Сонячних кларнетів* Павло Тичина, творець *Сонячної машини* Володимир Винниченко. У незнищенну силу „Сонячного слова” Бога, що відроджує в серцях людей віру, надію й любов в час святкування кожної весни Воскресіння вірив „малий хлопець з сонцем в кишені” Богдан-Ігор Антонич родом з Новиці на Лемківщині.

У такій відроджуваній від 1991 року християнській традиції, культивованій всупереч багатьом протиріччям від часів хрещення в 988 році київської держави князем Володимиром

² Там само, с. 113.

³ Пор. Українська Великодня утрена, [у:] *Молитвослов. Богослужби з Тріоди і Мінеї*, частина перша, Рим 1978, с. 152–162. Див. також С. Килимник, *Український рік у народніх звичаях в історичному освітленні*, том третій (Весняний цикл), Вінніпег–Торонто 1962, с. 8–367.

⁴ *Церковні пісні*, Жовква 1926, с. 86.

Великим, виростають українці. У такій традиції, посеред соняшників у сільській хаті біля Сум, 60 км від східного кордону України виростав у дуже релігійній родині Віктор Ющенко. Розповідав про це присвячений йому біографічний фільм. Цей фільм ми – незалежні спостерігачі з Польщі, що брали участь у виборах президента України, і українські демонстранти – оглядали 22 листопада 2004 року на телебімі на майдані Незалежності у Києві після II туру виборів президента України.

Główna świątynia Ławry Kijowsko-Pieczerskiej – sobór Zaśnięcia Matki Boskiej (Uspenskyj sobor) „zaczęta była nad podwalinami, które Teodozjusz zaczął” – jak podaje Nestor – w 1073 roku, zniszczona w 1941 roku, odbudowana po 1991 roku.

Головна святиня Києво-Печерської лаври – Успенський собор „був початий над підвалинами, які Феодосій почав” – як подає Нестор у 1075 році, знищена у 1941 році, відбудована після 1991 року. Foto: <http://lavra.kiev.ua>

Бłogosławieństwo Matki — Материнське благославення
Foto w: *Wiktor Juszczenko. Prezydent. „Wierzę, wiem, możemy”*

Студенти под помником Т. Шевченки przed Uniwersytetem Kijowskim 26.11.2004 r.

Студенти під пам'ятником Т. Шевченку перед Київським університетом 26.11.2004 р. . Foto w: *Ми йдемо. НАУКМА. Жовтень-грудень 2004 р. Хроніка подій*, Київ 2005, с. 86.

Portret T. Szewczenki z wybranymi fragmentami ze zbiorku *Kobzar* na Majdanie Niezależności; 12.11.2004 r.: „Rozkujcie się, bratajcie się, // W cudzym kraju nie szukajcie, nie pytajcie // O to, czego nie ma // I na niebie, a nie tylko na cudzym polu. // W chacie własnej, własna prawda Wolność i potęga [...]”; „W Ukrainę idźcie dzieci // W naszą Ukrainę [...]”; „I ożyje dobra sława, Sława Ukrainy...”

Портрет Т. Шевченка з вибраними думками з *Кобзаря* на Майдані Незалежності; 12.11.2004 р.: „Розкуйтеся, братайтеся, У чужому краю Не шукайте не питайте, Того, що немає. І на небі, а не тільки на чужому полі. В своїй хаті, своя й правда І сила і воля [...]”; „В Україну ідть діти В нашу Україну [...]”; „І оживе добра слава, Слава України...” Foto w: *Майдан свободи, Київ 2005*, с. 36.

II

Живучість державотворчої ідеї

Т. Шевченка

Помаранчева стрічка з написом українською мовою „Так”, а не по-російськи „Да” – це лапідарно виражена філософія Віктора Ющенка, який разом з Юлією Тимошенко та їхніми прихильниками й симпатиками стали виразниками відвічних незалежницьких і державотворчих прагнень своїх співвітчизників. Це знак його позитивного мислення про життя одиниці, народу, держави. Це „Так” для правди, свободи, гідності і демократії, від покоління плеканої й очікуваної українцями.

Вибір президента з такою програмою – це надія на здійснення відвічних мрій спадкоємців Тараса Шевченка, котрі, як і він, глибоко вірять, що діждуться колись в Україні Вашингтона з його „новим і праведним законом”:

А ми дивились і мовчали
Та мовчки чухали чуби.
Німїї, подлії раби,
Підніжки царськії, лакеї
Капрала п'яного! Не вам,
Не вам, в мережаній лівреї
Донощики і фарисеї,
За правду пресвятую стать
І за свободу.

Розпинать,
А не любить ви вчились брата
О роде суетний, проклятий,
Коли ти видохнеш? Коли
Ми діждемося Вашингтона
З новим і праведним законом
А діждемось-таки колись!
Не сотні вас, а міліони⁵.

⁵ Т. Шевченко, *Кобзар*, Київ 1961, с. 533.

Слова Шевченка, які утверджують покоління українців у вірі в перемогу правди, набрали особливого значення у час, коли на очах світу табір влади президента Леоніда Кучми і прем'єра Віктора Януковича при підтримці найвищих представників російської влади фальсифікував президентські вибори в Україні 2004 року. Проти фальсифікації виборів, в обороні свободи слова, правди й гідності з незнаною досі детермінацією виступили мільйони українців. Масово зібрані на помаранчевих майданах Києва, Харкова, Львова та інших міст українці серед національної символіки, портретів Шевченка й незалежницьких закликів побачили свою силу висловлену у пісні: „разом нас багато, нас не подолати” – „не сотні нас, а мільйони”.

Це тоді світ побачив Україну, з'єднану у стремлінні запевнити своїм громадянам гідне життя на власній і вже „своїй землі”, та в своїй хаті, де „й своя й правда, і сила, і воля”⁶. До цієї ще до кінця не реалізованої мети українці прямували терпеливо і наполегливо у різних, часто розпочатих, але не закінчених, бо від середини розриваних та ззовні придушуваних періодах духовних відроджень⁷.

⁶ Пор. Т. Шевченко, *І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм*, [у:] *Кобзар*, Київ 1989, с. 449.

⁷ Творці українського відродження двадцятих–тридцятих років ХХ століття, які започаткували процес українізації русифікованої України, були розстріляні. Ціну, яку довелося заплатити Україні за розпочату українізацію своєї культури, ілюструють дані, котрі вказують на те, що з-посеред 259 діючих письменників, безвісти пропало 233, офіційно було вбитих 17 письменників того трагічного „розстріляного відродження”. Безпрецедентні в історії були дії московської комуністичної влади, направлені на фізичне винищення українського народу шляхом викликання голодомору 1933 року, внаслідком якого померло біля 8–10 мільйонів українських селян. Трагедію голодомору представляє, між іншими, потрясаючий фільм „Жнива розпуки”, зроблений у 1985 році в Монреалі. Див. Н. Дюк, „Жнива розпуки” – документальний фільм про голод 1932–1933 років [у:] *Голод на Україні, 1932–1933. Вибрані статті*. Упо-

Українці, які відбудовують свою культуру, були терпеливими, аж надто терпеливими. Покоління Віктора Ющенка в останню хвилину зрозуміло, що далі терпеливе очікування може погубити Україну. Побачило, що далі вже не можна жити у світі брехні, звинувачень і суцільної, акцептованої владою корупції. Патріотично мисляча частина суспільства, особливо українська молодь дійшла висновку, що повинна включитися до рятування своєї вітчизни. Переконалася, що не можна далі чекати на покращення ситуації, бо як каже українська приказка: „Доки сонце зійде, роса очі виїсть”.

До боротьби з тодішнім, повністю корумпованим і залежним від Москви табором влади в Україні особливо активно ангажувалася студентська організація „Пора”, яка голосила, що на переломні, системні зміни в Україні вже прийшов найвищий час – пора.

Видиму цієї осені помаранчеву, мирну енергію, назріваючу протягом 13 років життя у свої, частково незалежній державі, що почала відроджуватися від 1991 року, українці зачерпнули з культури Золотого віку Київської Русі, з епохи Козаччини, вершинних осягнень української культури творців такого формату, як св. Петро Могила, Григорій Сковорода, Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка, Микола Хвильовий,

рядник Н. Каратницька, Видавництво „Сучасність”, сс. 143. В тому ж часі була ліквідована українська церква, спочатку православна після 1917 року, а потім греко-католицька у 1944 році. Пор. Ю. Лавріненко, *Розстріляне відродження*, Париж 1959; *Політично-партизанська боротьба ОУН-УПА з тоталітарним режимом і Шістидесятники, самвидав, дисидентський рух як вияв політичної опозиції комуністичному режимові в Україні*, [у:] *Політична історія України*, за ред. В. І. Танцюри, Київ: Видавничий центр „Академія”, 2002, с. 373–376 і 383–386; Д. Соловей, *Голгота України*, част. 1: *Московсько-більшевицький окупаційний терор в УСРС між першою і другою світовою війною*, Дрогобич 1993, с. 288.

Олександр Довженко, митрополит Андрей Шептицький, або покоління поетів шістдесятників, твори яких сьогодні заново відкриваються, без цензури друкуються, обговорюються у школах, наукових, академічних і популярних виданнях⁸.

Безпосередньою причиною помаранчевої революції було незадоволення з економічного розвитку, корупції та деградації влади.

В обороні правди і свободи виступили вже 40 років раніше українські письменники шістдесятники⁹ на чолі з замученим у 1985 році в советських концтаборах Василем Стусом, який у своєму тайком писаному і переданому на Захід щоденнику звертався до творців польської „Солідарності”: „...слідкую за подіями в Польщі. Хай живуть борці за волю. Якже ж мене тішить їх польська незломність супроти советського деспотизму. Їх загальнонаціональні пориви є прямо захоплюючі: робітники, інтелігенція, студенти – всі крім війська і поліції. Коли події далі так розвиватимуться, завтра полум'я займуть й військо. Що ж тоді почнуть діяти Брежнєви й Ярузельські [...] Польща докоує епохального перелому в тоталітарному світі і підготовляє його остаточне падіння. Але чи цей польський приклад стане також і нашою участю? Оце питання нашої епохи. Польща підміновувала Росію протягом всього ХІХ століття і робить

⁸ Пор. м.ін.: *100 найвідоміших українців*, видання третє, виправлене й доповнене, ред. Ю. Павленко, Київ 2005, с. 640; *100 найвідоміших шедеврів України*, ред. М. Русяєва, Київ 2004, с. 496; О. Д. Бойко, *Історія України*, Київ 2004, с. 656; *Український голокост 1932–1933. Свідчення тих, хто вижив*, ред. Ю. Мицик, Київ 2004, т. 2, с. 444; *Історія України*, видання третє, доповнене й перероблене, ред. В. А. Смолій, Київ 2002, с. 472; *Політична історія України*, ред. В. І. Танцюра, Київ 2002, с. 488.

⁹ Пор. *Bunt pokolenia. Rozmowy z intelektualistami ukraińskimi*. Rozmawiały i opatrzyły komentarzem В. Berdychowska, О. Hnatiuk, Lublin 2000.

це надалі. Польським борцям за свободу передаю найкращі вітання і вірю, що поліцейський режим від 13 грудня [1981 року] не задавить полум'я свободи. Маю надію, що у поневолених країнах знайдуться сили спроможні надати допомогу місії польських борців за волю”¹⁰.

¹⁰ Поп. W. Mokry, *Wasyła Stusa droga do niepodległej Ukrainy*, „Krakowskie Zeszyty Ukrainoznawcze” 1992–1993, т. I–II, s. 237–280.

Sobór św. Michała o Złotyach Kopułach (początki budownictwa lata 1108–1130), zniszczony w 1937 roku, odbudowany po 1991 roku.

Михайлівський Золотоверхий собор (початки будівництва 1108–1130 рр.), знищений у 1937 році, відбудований після 1991 року.
Foto: O. Aleksejczuk

Ikona świętych męczenników Borysa i Gleba – autor Jerzy Nowosielski
„[...] Przepelnieni nadzieją módlmy się, wierząc, że płynąca sprzed ołtarza św. św. Borysa i Gleba nad Wisłą modlitwa, spłynie deszczem Łask Bożych w ojczyźnie pierwszych świętych Rusi Kijowskiej nad Dnieprem i ożywi w sercach żyjących tam wiernych nowy płomień wiary i bratniej miłości”. W intencji tej modlili się wraz z Ojcem Świętym Janem Pawłem II chrześcijanie w 1997 roku w kaplicy pod wezwaniem świętych Borysa i Gleba w Fundacji św. Włodzimierza Chrzciciela Rusi Kijowskiej w Krakowie, otwartej w 1995 roku. Patrz s. 31–33 i przypisy 12. Foto Grzegorz Zygier

Ikona святих мучеників Бориса і Гліба – автор Юрій Новосільський
„[...] Переповнені надією, молимося, віруючи, що впливаюча з-під вітаря св. св. Бориса і Гліба над Віслою молитва, спливе дощем Благодаті Божої у вітчизні перших святих Київської Русі над Дніпром, молимося, щоб ожив у серцях вірних, що живуть там, новий вогонь віри і братньої любові”. У тому намірі молились разом зі Святійшим Отцем Іваном Павлом II християни у 1997 році у Кракові в каплиці святих Бориса і Гліба в Фундації св. Володимира у Кракові, заснованій у 1995 році. Див. с. 30–32 і примітка 12.

„Włodzimierz sławny [...] zapragnął sercem i zapłonął duchem, by zostać chrześcijaninem [...] I zrzucił z siebie [...] odzież i starego człowieka, zrzucił marność, otrząsnął z siebie proch niewiary i wszedł do świętej kąpieli, i narodził się z Ducha i wody, w Chrystusie ochrzciwszy się, w Chrystusa przyoblekł się. I wyszedł z kąpieli światły, zostawszy synem Zmartwychwstania...” Metropolita Harion, 1054 rok.

Студенти Кієва под пам'ятником św. Włodzimierza – chrzciciela swego narodu 8 grudnia 2004 roku w Kijowie.

„Володимир славний [...] пожадав серцем і загорівся духом, щоб самому стати християнином [...] I скинув зі себе [...] з оджею і старого чоловіка, скинув тлінність, обтряс зі себе порошок невірства й увійшов у святу купіль, і зродився від Духа й води, в Хресті хрестившись, в Хреста зодягнувся. I вийшов з купелі світлий, ставши сином Воскресіння...” Митрополит Іларіон, 1054 рік.

Студенти Києва під пам'ятником св. Володимиру, хрестителя свого народу 8 грудня 2004 року в Києві. Foto w: *Ми йдемо...*, с. 167.

Nowy krzyż wśród namiotów studenckich na Majdanie Niezależności.
11.12.2004 r.

Новий хрест серед студентських наметів на Майдані
Незалежності. Foto w: *Майдан свободи...*, с. 40.

III

До християнського коріння української культури

Українці, які звертаються без перепон від 1991 року до спадщини св. Володимира Хрестителя Київської Русі, його наступників Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха, сягнули по створену в епосі київської держави виростаючу з християнських цінностей надзвичайно глибоку, довершену і згідну з нинішніми європейськими стандартами морально-правову систему. Про універсальну цінність цієї системи свідчить знесення смертної кари Володимиром Великим та дії й поведінка його синів святих Бориса і Гліба. Розуміючи, подібно як і їхній батько, суть християнства як любов до ближнього, воліли вони віддати життя, ніж підняти руку на брата-узурпатора Святополка, з руки якого згинули мученицькою смертю у 1015 році. Ті перші мученики Київської Русі є – „віддзеркаленням обличчя Церкви тих часів” у Києві – „колисці цілого християнського сходу”¹¹. „Це вони – як сказав у 2001 році над Дніпром Папа римський Іван Павло II – створили обрис духовного обличчя Київської Церкви, де мучеництво в ім’я братньої любові, в ім’я

¹¹ Іван Павло II, *Привітальна промова. Міжнародний аеропорт Бориспіль, Київ 23 червня 2001 року*, „Між сусідами”, Краків 2000–2001, № 10–11, с. 82.

єдності християн проявилось як справжня і всеосяжна харизма. Історія недавнього минулого це яскраво показала¹².

Одним з найбільш видимих свідощів тих творчих повернень українців до історичних постатей і вітчизняних традицій є, м.ін., факт відбудування вже в незалежній Україні спорудже-

¹² *Проповідь Івана Павла II, виголошена під час греко-католицької Божественної Літургії Київ, 25 червня 2001 року, „Між сусідами”, Краків 2000–2001, № 10–11, с. 120.* Важливе, що у 1996 році, тобто за рік до того, як Святіший Отець відвідав каплицю святих Бориса і Гліба в Фундації св. Володимира у Кракові і за п'ять років до прощі в Україну, Іван Павло II 25 серпня 1996 року перед недільною молитвою Ангел Господній до Пресвятої Діви Марії, пригадуючи всьому світові про мучеників „перших віків християнської ери”, прочитував і прокоментував зворушливу молитву, висказану князем Борисом перед смертю: „«Слава Тобі, щедрій давче життя // за це, що вчинив Ти мене гідним того, // щоб я став учасником // терпіння Святих Мучеників. // Знаєш Ти о Господи, // що я не буду перед тим тікати, // але споглянь Господи і розсуди // між мною і моїм братом. // Не порухай йому гріха цього // і прийми в мирі душу мою». Яка чудова молитва. Висловлює обличчя людства, яке стало обличчям страждуючого Христа. А що ж сказати про великий досвід терпіння, з яким православним і католикам довелось пережити в нашому столітті в країнах Східної Європи. Переслідувані непримиренною атеїстичною владою, так численні відважні свідки Євангелія доповнили у своєму тілі Христових терпінь: справжні мученики двадцятого століття стали світлом для Церкви і для людства. Християни Європи і всього світу схиляють голови перед порогом концентраційних таборів і в'язниць, стоять повні пошани за сяюче звідтіля світло. Це було світло Христа, яке через них освітило темряву ночі. Тертуліан говорив, що кров християн є зерном, новим засівом християн. Є вона також життєдайним соком єдності для Церкви, містичного тіла Христа. Коли вона – Церква під кінець другого тисячоліття знову стала Церквою мучеників, можемо плекати надію, що їх свідощтво з турботою відмічене в нових мартирологіях, а перш за все їх заступництво, прискорить час повної єдності між християнами усіх віросповідань, а в особливий спосіб між православними Церквами і Апостольською Столицею”. Варто у цьому місці підкреслити, що услід за цими словами Святіший Отець Іван Павло II висвятив 28 українських блаженних мучеників ХХ століття, що загинули від „згубних ідеологій нацизму і комунізму” Пор. „Між сусідами”, Краків 1996, № 5–6, с. 32 і „Між сусідами”, Краків 2000–2001, № 10–11, с. 26–34.

ного у 1911 році, а розібраного в советські часи пам'ятника св. Андрію – брата святого Петра, а також пам'ятників св. Ользі і святим Кирилу і Мефодію – співпатронам Європи. З ґрунту християнська культура Київської Русі перетривала татарську навалу і відроджувалася у кожній епосі українського духовного відродження¹³. Ця культура не тільки збереглася на українських землях, які спочатку знаходилися під татарським пануванням, а потім литовських і польських володарів. Незалежно від різних перепон українська культура розвивалася, головним чином завдяки Церкві – тій, фактично одинокій інституції, яка принаймні частково залишалася в руках українців, що віками були народом, який шукав власної держави, зрештою, подібно, як і поляки, які внаслідок трьох розподілів власної країни втратили свою державність.

З-посеред тривалих і живих протягом віків осягнень Київської Русі після прийняття у 988 році християнства з Візантії можна назвати такі універсальні і надалі актуальні цінності та ідеї, як:

- прохання автора славетного *Слова про закон і благодать* з 1054 року митрополита Іларіона про випливаюче з християнської любові батьківське ставлення до кожної людини, яке започаткувало в історії людськості нову систему, що опирається на синівстві вільних людей, які живуть в обсязі Благодаті, а одночасно людей визволених з-під влади старозавітного закону, де існували відносини – пан і невільник.

¹³ Поп. W. Mokry, *Trzy ukraińskie odrodzenia literackie. Doba renesansu – przełom klasycystyczno-preromantyczny – porewolucyjne lata XX wieku*, „Slavia Orientalis”, t. XLVII, nr 3, 198, s. 489–500.

- любов до правди і справедливості¹⁴.
- християнський обов'язок опіки над вдовами, сиротами й слабшими, поширений внуком хрестителя Київської Русі Володимиром Мономахом, який закликав своїх синів, щоб наслідували тих, які віддали життя за високі ідеали, і просив, щоб вони „Не дозволили” сильним нищити людину, брали в опіку сиріт і вдів¹⁵.

Багато цінних універсальних вартостей, які були свідоцтвом синтезу традицій Сходу і Заходу можна назвати, починаючи від часів, коли землі Галицько-Волинської Русі були включені Казимиром Великим до Польського Королівства, а землі Київської Русі до Литовського Князівства, й за часів, коли українські землі опинилися в межах Речі Посполитої польського і литовського народів. Свідоцтвом співіснування різних традицій, мов і культур є найстаріші пам'ятки слов'янського законодавства. Вистачить назвати хоча б цивільний і карний кодекс князя Казимира, т.зв. *Судебник* з 1468 року, який нав'язував до кодексу Ярослава Мудрого *Руської правди* та польського і німецького законодавства; а далі *Литовський*

¹⁴ Молитву, яка прославляє св. Володимира, Іларіон кінчає словами: „Радуйся, наш учителю і наставнику благовір'я! Ти, що був зодягнений у справедливість, опоясаний силою, обутий у правду (Еф. 6, 14–15), вінчаний розумом і милостинею, красуєшся наче гривною і золотими прикрасами”. Пор. М. Лабунька, *Митрополит Іларіон і його писання*, Рим 1990, с. 47.

¹⁵ Князь Володимир Мономах (1053–1125) у своєму *Повчанні*, м.ін., просив синів: „Усього ж паче – убогих не забувайте, але, наскільки є змога, по силі годуйте і подавайте сироті, і за вдовицю вступітьє самі, а не давайте сильним погубити людину”. Пор. Володимир Мономах, *Поучення*, [у:] *Літопис руський*. За Іпатським списком переклав Л. Махновець, Київ 1989, с. 457.

*статут*¹⁶ (1529), або т.зв. литовсько-руські *Хроніки* з кінця XIV і середини XV століть. Вони були присвячені взаєминам князя Вітольда і Ягелли, нормували відносини між шляхтою, духовенством, міщанами і урядом; наказували, щоб урядовою мовою, незважаючи на політичну домінацію Литви на руських землях була рідна мова русинів.

Поодиноким, персональним прикладом синтезу культури Заходу і Сходу є, з одного боку, православний київський митрополит св. Петро Могила. Основоположник Київської Академії у 1632 році Петро Могила був головним автором меморіалу до папи римського Урбана VIII з 1644 року, написаного польською мовою і перекладеного на латинську мову (з резюме італійською мовою). Православний митрополит П. Могила накреслив у цьому меморіалі проект створення автономної української митрополії, яка мала зберігати єдність як з константинопольським патріархом, так і з папою римським. Обґрунтовуючи цю ідею Могила підкреслював, що визнання першості папи римського не виключає різноманітності

¹⁶ У своїй першій промові президент В. Ющенко у наступному контексті покликався на ті історичні правові акти України: „Ми обрали справедливість, бо не може беззаконня стати нормою в державі, де тисячу років тому було укладено кодекс законів *Руська правда*. Ми обрали свободу, бо не може тиранія панувати над спадкоємцями козацької республіки, де ще триста років тому була написана перша в світі Конституція. Ми обрали незалежність. Бо ми є нащадками поколінь, які віками мріяли про Українську державу, здобували волю своїм потом і кров'ю. Українська держава відбулася, наш вибір це підтвердив. Наша перемога – це свято української державності. У цей день згадаємо героїв, що полягли за перемогу: мучеників Освенцимів і ГУлагів, жертв Голодоморів, депортацій і Голокосту. Вони бачать нас і сьогодні, з небес, я переконаний, пишаться нами!” *Промова Президента України Віктора Ющенка на Майдані Незалежності 23 січня 2005 р.* Див.: <http://prezident.gov.ua>.

церковних структур і збереження церковних, рідних традицій та грецького обряду в Церкві в Україні¹⁷.

З другого боку, прикладом цього синтезу східних і західних релігійних традицій є спадщина і діяльність уніатського єпископа св. Йозафата Кунцевича¹⁸.

Пригадаймо тут, що ідея греко-католицького патріархату була присутня в українській думці ХХ століття, головним чином завдяки митрополиту Андрею Шептицькому, його наступнику кардиналу Йосифу Сліпому та міністру віросповідань відродженої української держави після революції 1917 року Володимиру Винниченкові, який підкреслював, що „московське православ'я запровадило нас під східного царя і воно проводило обмосковлення України. Православ'я завжди буде гравітувати у бік Москви. Ваша унія є добра для відрізнення і від Польщі і від Москви. Скличемо синод єпископів, архімандритів і представників вірних з України і дорадимо їм прийняти Унію, а Шептицького поставимо на чолі. І ще порозуміймося з Римом, щоб визначив його патріархом України”¹⁹.

З думкою українських прихильників об'єднання українських Церков і повернення їм єдності з Римом висказуваних не тільки ієрархами Греко-католицької Церкви, але і міністром віросповідань українського уряду у Києві В. Винниченком, перекликається погляд Івана Павла ІІ, який підкреслив,

¹⁷ M. Melnyk, *Projekt zjednoczenia katolicko-prawosławnego zawarty w memoriale unijnym Piotra Mohyły*, [w:] *Spór o zbawienie. Zagadnienia soteriologiczne w świetle prawosławnych projektów unijnych powstałych w Rzeczypospolitej (koniec XVI – połowa XVII wieku)*, Olsztyn 2001, s. 177–183.

¹⁸ Поп. Т. Żychewicz, *Jozafat Kuncewicz*, Kalwaria Zebrzydowska 1986, s. 192.

¹⁹ Поп. М. Шегда, *Змагання до заснування українського Патріархату*, „Патріархат” 1989, № 10, с. 16.

що християнство прийшло над Дніпро з Риму через Константинополь, столицю Східноримської імперії²⁰. Наочним свідоцтвом духовного зв'язку Києва з Римом є культ св. апостола Андрія, брата св. апостола Петра у Києві, де українці збудували собор св. Андрія. Сьогодні у Києві, Харкові, Львові і багатьох інших містах України у своїх святинях моляться вірні різних релігій, віросповідань і обрядів.

Як бачимо, русини-українці як в період Київської Русі, так і після татарської навали 1240 року, коли протягом багатьох століть були позбавлені своєї державності і хоча не мали окреслених кордонів, то однак мали свій духовний центр, яким була Церква, довкола якої розвивалося їхнє духовне життя. Це, головним чином, завдяки збереженню на українських землях інституції Церкви була можливою реактивація православної митрополії над Дніпром і відкриття у 1632 році славетної Києво-Могилянської Академії. Українці створили у той час особливо суттєву для свого культурного розвитку епоху ренесансу і бароко. Одночасно була це важлива в історії України епоха Козаччини, яка стреміла до створення власної державності, особливо за часів гетьмана Богдана Хмельницького і в добу її найбільшого культурного розвитку, званій епохою Івана Мазепи. Козацька, а особливо мазепинська незалежницька ідея повернулася з новою силою після оголошення незалежності парламентом України у 1991 році.

²⁰ *Лист Папи Івана Павла II до Блаженнішого Кардинала Йосифа Української Католицької ієрархії й українського народу*, [у:] W. Мокру, *Papieskie postanienia Jana Pawła II do Ukraińców*, Kraków 2001, s. 180.

Студенти Академії Могілянської під помником hetmana
В. Chmielnickiego w Kijowie 29.11.2004 r.

Студенти Могілянської Академії під пам'ятником
Б. Хмельницькому в Києві, 29.11.2004 р. Foto w: *Ми йдемо...*,
с. 114.

Студенти України под помником сына земли чарковскай филозофа
Нрыгорія Сковороды. Кіжў 2.12.2004 г.

Студенти України під пам'ятником сына харківської землі
Григорія Сковороди. Київ 2.12.2004 р. Фото w: *Ми йдемо...*, с. 33.

„Heorhij. Jesteś z nami”. Namiot na Majdanie Niezależności poświęcony dziennikarzowi H. Gongadze zamordowanemu w czasie prezydentury L. Kuczmy.

„Георгій, Ти з нами”. Намет на Майдані Незалежності присвячений журналісту Г. Гонгадзе, вбитому в часах президентства Л. Кучми.
Foto w: *Ми йдемо...*, с. 147.

„Moja chata na Majdanie”, a kiedyś mówiono: „Moja chata skraju, ja niczego nie wiem”.

„Моя хата на Майдані”, а колись в народі говорили: „Моя хата скраю, нічого не знаю”. Foto w: *Майдан свободи...*, с. 90.

IV

Україна і Росія – два бачення діяльності гетьмана Богдана Хмельницького та Івана Мазепи

Найбільш промовистий, героїчний і живий до нині літературний та історіографічний образ Козаччини з посталями таких визначних оборонців і творців свободи України, як Петро Сагайдачний, Богдан Хмельницький, Петро Дорошенко, Іван Мазепа, створили найвизначніші представники українського романтизму – Маркіян Шашкевич, Тарас Шевченко, Микола Костомаров, Пантелеймон Куліш, Михайло Грушевський та інші.

Після оголошення незалежності України у 1991 році міг бути повернений свідомості українців цей часто ідеалізований образ Козаччини, якого, як правило, майже зовсім не знають й зовсім інакше, ніж українці, сприймають росіяни, особливо коли йдеться про діяльність гетьмана Богдана Хмельницького та Івана Мазепи, оцінюваного советською історіографією і пропагандою, як зрадника спільної батьківщини.

Наскільки сьогодні живим у свідомості українського народу є образ Козаччини, видно на кожному кроці, починаючи від нових пам'ятників гетьманам, масово оглянутого фільму про Мазепу, а кінчаючи на портретах Богдана Хмельницького на „гривнях” – українських банкнотах.

Козаків, як втілення свободи одиниці, народу, держави, представляє визначний поет-мислитель XVIII століття, родом з Харкова – Григорій Сковорода, який натякаючи, як можна втратити здобуту волю, називає гетьмана Богдана Хмельницького батьком свободи епохи Козаччини:

О, когда бы же мнѣ в дурнѣ не пошиться,
Дабы волности не могл как лишиться.
Будь славен вовѣк, о муже избранне,
Волности отче, герою Богдане!²¹

Завдяки гетьману Богданові Хмельницькому Україна, з одного боку, почала існувати як суб'єкт на політичній карті Європи і світу. Однак, з другого боку, Хмельницький – це той необачний провідник, який не до кінця передбачив заміри Москви, коли підписував згубну для України військову угоду в Переяславі з царем, який навіть не думав її дотримати, що виразив Сковорода у закінченні вище цитованого вірша *De Libertate*.

Хмельницького, постать якого повертається у творах Шевченка, поет називає великим мужем, хоч не до кінця, що виражає у влучному, лапідарному зверненні – „великий муже, та не дуже”²².

Поряд з Хмельницьким найбільш живим у свідомості всіх дотеперішніх поколінь українців залишається гетьман Лівобережної України Іван Мазепа. Переходячи на бік короля Швеції Карла XII у 1709 році, Мазепа намагався виправити помилку Хмельницького і вирвати Україну з „обіймів” Москви. Автор трилогії *Мазепа* Богдан Лепкий вважав, що Петро I „тільки вдає європейця, а у глибині душі він східний сатрап”. Натомість

²¹ Г. Сковорода, *De Libertate*, [у:] Г. Сковорода, *Літературні твори*, Київ 1972, с. 129.

²² Т. Шевченко, *Якби-то ти, Богдане п'яний*, [у:] *Кобзар*, Київ 2003, с. 268.

вихований при дворі польського короля Яна Казимира європеєць (який став, м.ін., героєм поеми Юліуша Словацького) Іван Мазепа, обдарований гострим розумом і естетичним почуттям, „був свідомий того, що – як підкреслював Лепкий – культура не є ж річчю, яку можна нав'язати гвалтом”. Професор Ягеллонського університету, українець за походженням – Богдан Лепкий, зображуючи боротьбу між Мазепою і Петром I, показував змагання між Росією і Україною не в мілітарних категоріях, але як сутичку двох культур, двох менталітетів і двох систем державної влади – царського деспотизму і республіканської системи – репрезентованої Іваном Мазепою. Трагізм Мазепа, подібно як у Валленрода, виникав також з нестачі підтримки широких суспільних верств²³. Причину слабості України Мазепа вбачав також в нестачі видимої і сьогодні консолідації українських еліт та доброї волі об'єднання довкола спільної мети, тобто волі повернення правдивої свободи Україні, що гетьман виразив у т.зв. *Думі Мазепа*:

...Жалься, Боже, України,
Що не вкупі має сини!
Єдин живет із погани,
Кличе: „Сюди, Отамани!...”
Другий ляхом за грош служить,
По Україні і той тужить...
Третій Москві юж годуєт

І їй вірно услугуєт...
Озьмітися всі за руки,
Не допустіт гіркої муки
Матці своїй більш терпіти!
Нуте врагов, нуте бити!...
Нехай вічна буде слава,
Же през шаблю маєм права!

24

Триваючу від 1654 року русифікацію і підпорядкування України Росії розпочав шанований російськими поетами і вла-

²³ Поп. М. Zdziechowski, *Widmo przyszłości. Szkice historyczno-publicystyczne*, Wilno 1939, s. 2001–2002; W. Mokry, *Postać Iwana Mazepy w trylogii Bohdana Lepkiego*, „Kraakowskie Zeszyty Ukrainoznawcze” 1993–1994, t. I–II, s. 271–280.

²⁴ *Дума Івана Мазепа*, [у:] Р. Млиновецький, *Гетьман Мазепа в світлі фактів і дзеркалі „історій”*, Торонто 1976, с. 30–31.

дарями Кремля цар Петро I. Започаткованому Петром I поневоленню України пробував протиставитися росіянин Олександр Герцен, м.ін. у статті *Росія і Польща* в еміграційному часописі „Колокол” (1859, № 34). Вказуючи джерела українсько-російського конфлікту Герцен писав, що цар Петро I під претекстом зради гетьмана Лівобережної України Івана Мазепи у 1709 році лишив Україні тільки сурогат привілеїв, обіцяних у військовій переяславській угоді, яку Богдан Хмельницький уклав з царем Росії у 1654 році.

„Хмельницький – як пояснював Герцен – піддався цареві не з любові до Москви, але з недовіри до Польщі [...] Москва, а точніше Петербург змусили його ненавидіти москалів [...] Приєднались до Великої Русі, Малорусь (як називано у той час Україну) застерегла собі поважні права. Цар Алексій присягнув, що цих прав буде додержувати. Петро I під приводом зради Мазепи, полишив тільки тинь тих привілеїв. Зміцнюючи владу в Малорусі, Єлизавета і Катерина ввели панщину. [...] Нещаслива країна протестувала, але чи могла вона протиставитися невмолімій лавині, яка точилася з півночі, з Петербургу до Чорного моря і покривала все одноманітним, льодяним саваном неволі [...] Отже, яким чином розв’язати проблему України? – питав Герцен: Довголіття панування нічого не доказує, втрачене панування ще менше. Чи ж право підкорення? Останній загарбник буде панувати доти, доки не поконе його інша сила. Підкорення є фактом, а не правом. На мою думку – переконував Герцен – проблему можна розв’язати дуже простим чином. Україну у такому випадку треба визнати як вільну і незалежну державу. Розв’яжімо їм руки, розв’яжімо їм язик, нехай їх мова буде повністю вільною, а тоді вони скажуть своє слово, переступлять через батіг [...]”²⁵.

²⁵ А. Герцен, *Собрание сочинений*, т. XII, Москва 1957, с. 327; його ж, *Письма о России и Польше*, „Колокол”, Лондон 1859, № 34, с. 274.

Отож не тільки українці, але і російські демократи знали вже у ХІХ столітті, що не було так, як думав Міхаїл Катков або Віссаріон Белінський, які заперечували існування української мови, народу і держави навіть після надрукування *Кобзаря* Шевченка. Пригадаймо, що на думку Каткова „Україна ніколи не мала власної історії, ніколи не була окремою державою [...] Ніколи не було малоросійської мови і незважаючи на зусилля українофілів вона не постала аж до сьогоднішнього дня”²⁶. М. Каткову втворював апологет О. Пушкіна – Віссаріон Белінський, який уперто повторював, що „Малорусь ніколи не була державою і що за цим йде, не мала власної історії. [...] Історія Малорусі є притокою, яка вливається до великої історії Росії. Історія Малорусі – це тільки епізод панування царя Алексія Михайловича [...] Малорусини завжди були племенем і ніколи не творили народу, а тим більше держави... Плем’я може мати тільки народні пісні, але не може мати великих поетів, яких мають тільки великі народи, а що ж це за народ без великого, автономічного й політичного значення. Живим доказом цієї правди є Гоголь, в його поезії зустрічаємо багато корінних українських елементів, яких немає і не може бути в російській літературі, але хто ж назве його українським поетом”²⁷ – підкреслював у середині ХІХ століття В. Белінський.

Такі й подібні погляди представників російської влади і культури, що вели до русифікації України, як правило, сьогодні не відомі ані росіянам, що живуть у Росії, ані тим в Україні. Зрештою, не тільки росіяни, але й російськомовні українці, що живуть, особливо у русифікованих й советизованих регіонах України, не знають історії українсько-російських відносин. Не

²⁶ Цитування за: W. Serczyk, *Historia Ukrainy*, Wrocław 1979, s. 266.

²⁷ Пор. В. Белінский, *Полное собрание сочинений*, Москва 1954, т. V, с. 176–179, 287–288, 330; т. VI, с. 172–173.

знають їх ані у розумінні Белінського, Каткова, Валусева, чи творців-авторів емського указу, ані в оцінці Александра Герцена, ані тим більше в розумінні українських істориків та письменників.

Проживаючи у Харкові росіяни, а також російськомовні українці – як міг я переконатися, будучи спостерігачем президентських виборів у Харкові і Краснограді – своє незнайомство української культури і мови оправдували пояснюючи, що це „історія так склалася”, що заснований запорізькими козаками у 1655 році Харків та його промислова база Донецьк, „стали російськомовними містами”.

Найважливішим, здається, є той факт, що незалежно від триваючої від середини XVII століття програмної й планової русифікації України царською й советською московською владою, велика частина українців не дозволила себе русифікувати. Русифіковані українці знали, що вони є народом з власною окремою історією, рідною українською мовою, багатою і оригінальною культурою, яка виросла з прийнятих у 988 року християнських цінностей. Український народ, який не погодився з царською і комуністичною неволею, дочекався своєї години на „великому циферблаті історії”²⁸.

²⁸ Пор. W. Mokry, „*Myśląc ojczyzna wyrażam siebie i zakorzeniam...*” *Українське читання поетичких і релігійних przestaw Karola Wojtyły – Jana Pawła II*, [w:] *Papieskie postanienia Jana Pawła II do Ukraińców*, Kraków 2001, s. 73–77. У наведеному розділі книжки були цитовані і обговорені, м.ін., такі слова кардинала Кароля Войтили з 1974 року й Івана Павла II з 1989 року: „Слабким є народ, якщо він годиться зі своєю поразкою, коли забуває, що він був посланий, щоб виглядати, коли прийде його година. Години цілий час повертаються на великому циферблаті історії” (*Myśląc ojczyzna – Думуючи про батьківщину*, 1974). „Повнота часу для Хрещення Русі надійшла, отже, під кінець першого тисячоліття, коли Церква не була поділена... О [Богородице] Мати Потіхи, складаю у Твої руки всі одвічні болі й страждання, молитви і свідоцтво життя стільки твоїх дітей; Тобі віддаю надії й сподівання спадкоємців Хрещення Русі, які вірять, що з Твоїм заступництвом стародавній, християнський рід відчує сяйво нового розквіту. Пригорни

Український народ перший раз так рішуче і масово висказав своє слово щойно у 1989 році на з'їзді Народного Руху України, власне тоді, коли відродилася незалежність української держави, прийнята парламентом і підтверджена у референдумі 1991 року.

У цій ситуації організовані проросійськими українськими владами і найвищими владами Росії урочистості з нагоди 350-ї річниці не дотриманої Москвою і згубної для України переяславської угоди з 1654 року, трактованій як свято об'єднання України з Росією, свідчить про повне неврахування організаторами історичних фактів та ігнорування відвічних незалежницьких стремлінь багатьох поколінь українців.

до Твоїх грудей, о Мати, люд, що страждає з туги за всім тим, що втратив, та не перестає надіятись на прихід кращих часів” (Послання Великий Дар Хрещення Верховного Архієрея Івана Павла II до українців-католиків з нагоди Тисячоліття Хрещення Київської Русі). Див. W. Mokry, *Papieskie postanienia...*, s. 248.

O Wielce Błogosławiona
Dziewico Maryjo,
Bogarodzico Zarwanicka
dziękuję Ci za łaskę przeby-
wania w Rusi Kijowskiej,
z której światło Ewangelii
rozszerzyło się po całym kra-
ju. [...] okryj swoim macie-
rzyńskim płaszczem wszyst-
kich chrześcijan, wszystkich
mężczyzn i wszystkie kobiety
dobrej woli, którzy żyją
w tym wielkim Kraju. Pro-
wadź ich do Swego Syna
Jezusa, Który jest dla wszyst-
kich Drogą, Prawdą i Życiem.

Modlitwa Jana Pawła II przed
cudowną ikoną Matki Boskiej
Zarwanickiej w cerkwi św.
Mikołaja na prawym brzegu
Dniepru w Kijowie
23 czerwca 2001 roku.

Вітаю тебе, Україно!

ПАСТИРСЬКИЙ ВІЗИТ
СВЯТИШОГО ОТЦЯ ІВАНА ПАВЛА ІІ
В УКРАЇНУ 23–27 ЧЕРВНЯ 2001 РОКУ

ПРОМОВИ І ПРОПОВІДІ

О Всеблаженна Діво Маріє, Зарваницька Богородице, дякую Тобі за ласку перебування у Київській Русі, з якої світло Євангелія поширилося по всій країні. [...] покрій своїм материнським покровом усіх християн, усіх чоловіків і жінок доброї волі, які живуть у цій великій Країні. Провадь їх до Свого Сина Ісуса, Який є для всіх Дорогою, Правдою і Життям.

Молитва Івана Павла ІІ перед чудотворною іконою Зарваницької Богоматері в церкві св. Миколи на правому березі Дніпра у Києві 23 червня 2001 року.

Na zdjęciu z papieskiej pielgrzymki na Ukrainie z lewej strony Ojca Świętego ks. abp Stanisław Dziwisz – sekretarz Jana Pawła II, z prawej strony ks. kard. Lubomyr Huzar – zwierzchnik Cerkwi grekokatolickiej na Ukrainie

На фотографії з папської прощі в Україні ліворуч Святішого Отця архієпископ Станіслав Дзівіш – секретар Івана Павла ІІ, праворуч кардинал Любомир Гузар – глава Греко-католицької Церкви в Україні. Фото: Видав. „Свічадо”, Львів 2001

Pomnik księżnej św. Ołgi, św. apostoła Andrzeja oraz współpatronów Europy świętych Cyryla i Metodego. Wzniesiony w 1911 roku według projektu Iwana Kawaleridze, zniszczony w 1920 roku, odbudowany po 1991 roku.

Пам'ятник княгині св. Ользі, св. апостола Андрію та співпатронам Європи святим Кирилу і Мефодію. Побудований у 1911 році за проектом Івана Кавалерідзе, знищений у 1920 році, відбудований після 1991 року. Фото А. Прыбічу, w: комплект листівок, Київ 2005.

Studenci Akademii Kijowsko-Mohylańskiej z transparentami: „Mąż prawy nie pójdzie radzić z nieuczciwymi” (pierwsze słowa sparafrazowanego przez T. Szewczenkę Psalmu I); „Sława uczciwym dyplomatom”.

Студенти Києво-Могиллянської Академії з транспарантами: „Блаженний муж не іде на раду нечестивих” (це початкові слова парафразованого Т. Шевченком Psalmu I); „Слава чесним дипломатам”. Foto w: *Ми йдемо...*, s. 129.

V

Спадщина кирило-мефодіївської традиції

Спадщина кирило-мефодіївської традиції, жива серед русинів-українців від початку їхньої християнізації, плодонила з тривалими цінностями й пам'ятками культури спочатку в часах Київської Русі, опісля в період діяльності київського Кирило-Мефодіївського братства в 1845–1847 роках, а потім під час апостольської прощі Івана Павла II в Україну в 2001 році²⁹, а також під час помаранчевої революції 2004 року.

Українське суспільство, яке виховувалось від 1991 року вже без цензурних обмежень, а особливо його наймолодше покоління 18–30-літньої молоді, найбільш чисельно брало участь у Помаранчевих майданах Києва, Львова, Харкова та інших міст України. Та найбільш активна молодь не випадково збиралась під пам'ятниками таким визначним постатям в історії України як св. апостол первозванний Андрій, святі Кирило і Мефодій, св. Ольга, св. Володимир, св. Петро Могила, гетьман Богдан Хмельницький, письменники-мислителі Григорій Сковорода, Тарас Шевченко, Михайло Грушевський. Під пам'ятниками тим постатям відчитували адресовані владам демократичних держав заяви, відкриті листи й прохання про повернення ідеї влади як служби громадянам та підтримку дій для відродження

²⁹ Пор. W. Mokry, *Apostolskie Słowo Jana Pawła II na Ukrainie w 2001 roku*, Kraków 2002, s. 578.

чесності у суспільному й політичному житті.

Потребу гідного ставлення до кожної людини висловлювали транспаранти, взяті, м.ін., з традиції романтизму: „Блаженний муж не іде на раду нечестивих” чи „Слава чесним дипломатам”.

Протягом останніх тринадцяти років повертання до джерел української культури особливо близькою для молодого покоління була творчість і діяльність, м.ін., власне членів київського Кирило-Мефодіївського братства, котрі в епоху романтизму продовжували й втілювали в життя ідею співпатронів Європи святих Кирила і Мефодія, що проповідували *Святе Письмо* у рідних мовах народів, яким голосили Євангеліє.

Із *Записок* одного з найактивніших членів Кирило-Мефодіївського братства Василя Білозерського виникає, що покликаючись на відроджені і вільні від перекручень християнські принципи члени Братства намагались встановити зичливі й повні приязні відносини між людьми й народами: „Христова релігія дала світові новий моральний дух, котрим був він перейнятий до того часу. Спаситель відкрив людству любов, мир й свободу, рівність для всіх і братство народів – нові цілі, вказані народам для здійснення в них великої ідеї людської єдності”³⁰. Однак ті, які були при владі і мали змогу стерегти правду, не виповнили очікувань і надій своїх підданих, а народи через вісімнадцять століть після народження Христа терплять з приводу неправди і триваючого гноблення. З того приводу необхідним є відродження існуючих у тих народах, але винищуваних царизмом творчих сил і духовних цінностей, потрібних для оборони власної незалежності і гарантування вільного цивілізаційного розвитку українського народу: „Щасливі ті [народи], в котрих

³⁰ М. Возняк, *Кирило-Методіївське братство*, Львів 1921, с. 87.

свідомість своєї національності настільки сильна й тверда, що жодна зовнішня сила не в силі покорити духовні сили; народ збереже тоді і свою самостійність і свобідний розвиток; і ось ціль до якої повинен змагати всякий народ, бо горе тому, що поніс на собі ярмо!”³¹.

Моральне самоусвідомлення, самопожертвування та пропагування освіти і принципів навчання Христа стали головною метою діяльності, як цілого Братства, так і кожного з його членів, що у подробицях дуже ясно представив Білозерський у 9 і 11 параграфах, підготовлених ним в програмних документах: „Тому, що пошуки нашого товариства основані на християнській любові та свободі, треба старатися, щоб і саме осягнення рівності людських прав відбулося в душі лагідності й миролюбія. Тож головною ціллю треба собі поставити поширення освіти та Христових ідей”³².

Цікаво, що в *Книгах битія українського народу*, навпаки, ніж у порівнювальних з ними *Книгах польського народу* Адама Міцкевича, повертання справжньої християнської віри, а разом з нею волі повинно відбуватися знизу, а не згори, як пропонував у своєму творі Міцкевич, коли писав: „Вільність у Європі поширювалась повільно, але послідовно і порядно, від Королів йшла Вільність на міста, й вневдовзі мала зійти в народ, і все Християнство мало стати вільним, а усі Християни рівні між собою як браття”³³. Протилежну, ніж Адам Міцкевич дорогу до волі, тобто через відроджене християнство бачив Микола Костомаров. Для нього християнство – це всесвітнє братерство, що поступово зростає знизу разом з прийманням і

³¹ Там само, с. 87–88.

³² Там само, с. 91.

³³ A. Mickiewicz, *Księgi narodu i pielgrzymstwa polskiego*, Warszawa 1982, т. II, s. 213–214.

скріплюванням серед вірних любові ближнього, яка дає основу для всіх принципів християнської етики. З любов'ю пов'язаний, протилежний егоїзму, дух самопожертвування, жертви та віри в єдиного Бога, що об'єднує усіх братів у Христі, який „свою кров пролив за свободу рода чоловічого”³⁴.

Наслідуючи діяльність святих Кирила і Мефодія, українські романтики, які почали перекладати Святе Письмо на рідну українську мову, були арештовані царською адміністрацією як діячі, небезпечні для імперії. Їхні переклади *Святого Письма* на українську мову могли – як стверджено – довести до відірвання української Церкви від Церкви московської, а унаслідок цього до відірвання України від Росії³⁵.

³⁴ М. Костомаров, *Книги битія українського народу*. Із передмовою Михайла Возняка, Львів–Київ 1921, с. 11.

³⁵ На думку Богдана Лепкого, розпочата українцями спроба видання *Святого Письма*, перекладеного на українську мову, була оцінена царською владою як задум непотрібний і для російської держави небезпечний. Проект видання *Святого Письма* українською мовою був безпосередньою причиною введення емського указу (підписаного в німецькому курорті Емс) в 1876 році. Цей указ, що мав припинити дальшу емансипацію українців, забороняв друкувати українські книжки, спрваджувати їх із-за кордону, а також ставити театральні п'єси українською мовою. Забороняв також друкувати слова до українських музичних творів та вживати назви „Україна”, „український”, а замість них наказував вживати назви „Малоросія”, „малоросіяни”. Див. В. Лепкі, *Prześladowanie mowy ukraińskiej. Ukaz z 1876 roku*, „Świat Słowiański” 1905, t. 1, s. 380. Проблема служіння літургії українською мовою в церквах в Україні залишається далі актуальною, викликає зацікавлення, а часто і контрверзи, тому що у парафіях, підпорядкованих Українській Православній Церкві Московського Патріархату, особливо у східних регіонах України Божественна літургія, як правило, служиться до сьогодні не українською мовою, але в російському варіанті старослов'янської, тобто староболгарської мови. Див. W. Мокгу, *Problem funkcjonowania Cerkwi na Ukrainie w latach 1991–2001*, [w:] *Życie religijne i duchowość współczesnych Słowian*, pod red. L. Suchanka, Kraków 2002, s. 27–32.

Присутня у *Книгах битія українського народу*³⁶, наскрізь європейська програма, що виростає з християнської ідеї любові ближнього, забезпечує рівність усіх мов, релігій і культур слов'янських народів, а що найважливіше нагадує представникам влади про ідею служіння своєму народові, інтереси якого мали б захищати вибрані народом представники-депутати, які творили б спільний парламент.

Історія вказує, що представники української влади у відродженій у 1991 році українській державі не тільки від тієї християнської повинності відійшли, але під час виборів президента України у 2004 році на очах всього світу ошукали визискуваний і принижуваний ними український народ, який з нечуваною досі детермінацією мирним способом став боротись за свої права.

³⁶ Пор. М. Возняк, *Кирило-Методіївське братство*, Львів 1921.

VI

На спільній дорозі

з поляками

На спільній дорозі до власних незалежностей українці і поляки почали щораз частіше зустрічатися у вісімдесятих і дев'яностих роках ХХ століття. Пропаговану у виданнях Літературного інституту у Парижі, а особливо на сторінках редакційної Єжи Гедройцем „Культури” українську незалежну ідею (сформовану у *Східній програмі*, надрукованій в „Культурі” у 1953 році) різними способами почали підтримувати творці і спадкоємці польського Серпня 1980, які у першорядний і вирішальний спосіб спричинилися до падіння берлінського муру і советської імперії. Крім Єжи Гедройця³⁷ і його

³⁷ Див. Jerzy Giedroyc *o sprawach polskich, ukraińskich i globalnych*, „Między Sąsiadami”, Kraków 1998, nr 8, s. 155–160. J. Giedroyc, *Emigracja ukraińska. Listy 1950–1982*. Seria: Archiwum „Kultury”, Warszawa 2004, ss. 830; M. Siudak, *Ukraina w myśli Jerzego Giedroycia i Juliusza Mieroszewskiego*, „Między Sąsiadami” 1999, nr 9, s. 197–207. Див. також: W. Mokry, *Polacy i Ukraińcy na wspólnej drodze do własnych niepodległości. Lata osiemdziesiąte, dziewięćdziesiąte XX wieku*, [w:] *Polska–Ukraina. Ludzie pojednania. Ukraińcy na Pomorzu w XX wieku*, Materiały z sesji naukowych pod red. T. Stegnera, Gdańsk 2002, s. 84–99. Поглядом польських еліт на тему незалежності України присвячена була організована Фондацією св. Володимира у Кракові конференція під заголовком *Україна й українці в епосі „Солидарності” у 1980–2000 роках*. Матеріали цієї конференції підготовлено для видання у „Краківських Українознавчих Зошитах”.

прихильників³⁸ захисниками незалежності України, як в роки першої „Солідарності” 1980–1981, воєнного положення і підпілля, так і після відродження у 1989 році незалежності Польщі стали представники польського парламенту, урядових влад, наукових і творчих середовищ³⁹, а особливо з середовищ таких підпільних і незалежних польських видань, як, у першу чергу, люблінські „Споткання” („Зустрічі”), „Нова коаліція”, „Обуз”, „АБЦ”, „Мендзиможе”, краківське „Без декрету”, „Арка”, „Опінія”, „Зоможондностъ”, „Помост”, а з-посеред офіційних незалежних часописів – „Тижоднік повшехний”⁴⁰,

³⁸ Див. *Wiek ukraińsko-polski. Rozmowy z Bohdanem Osadczukiem*, Lublin 2001, ss. 179. J. Pomianowski, *Lach, Kozak i Moskal. Co ich łączy, co ich dzieli?*, „Między Sąsiedziami” t. 8, Kraków 1998; J. Pomianowski, *Lach poda ruku Kozakowi. Rozmowa z prof. Jerzym Pomianowskim*, „Między Sąsiedziami” t. 15, Kraków 2005.

³⁹ Пор. „Zustriczi. Kwartalnik Ukraiński”, Warszawa 1990, nr 1. У цьому томі вміщено документацію з участі в нарадах І З’їзду Народного Руху України у 1989 році групи польських депутатів і діячів „Солідарності”. Див. також „Зустрічі” 1990, № 3–4, с. 31–85. У томі вміщено висловлювання польських і українських парламентаріїв і політиків. Див. В. Berdychowska, *Ukraina – Polska. Jabłonna. Zapis rozmowy parlamentarzystów Polski i Ukrainy: Serhij Łybyk, Bronisław Geremek, Mychajło Horyń, Aleksander Małachowski, Andrzej Wielowiejski, Bohdan Horyń, Dmytro Pawłyczko, Bohdan Osadczuk, Jan Onyszkiewicz, Ryszard Ganowicz, Jerzy Turowicz, Henryk Wujec, Jan Musiał, Orest Włoch, Adam Michnik, Bogumiła Berdychowska, Jacek Kuroń, Włodzimierz Mokry, Jerzy Jastrzębowski, Waczesław Czornowil, Zofia Kuratowska, Jerzy Wutke, Franciszek Sak, Myroslaw Popowycz, Iwan Dracz*, do druku przygotowała і тексти wygłoszone po ukraińsku tłumaczyła В. Berdychowska; *Apel do uczestników konferencji polsko-ukraińskiej Jerzego Giedroycia*, котрого текст появился в „Kulturze” 1990, nr 6 (516), „Зустрічі” 1990, № 3–4, с. 31–85. Див. В. Skaradziński, *Białorusini, Litwini, Ukraińcy*, Wyd. VII, Białystok 1990, s. 152; tenże, *Polskie lata 1919–1920*.

⁴⁰ Вибір текстів редакторів „Тижодніка повшехного” Малгожати Ноцунь і Анджея Бжезєцького, нагороджених найвищою українською нагородою „Золоте перо” в галузі журналістики, друкуємо в альманасі „Між сусідами”, № 14–15, 2004–2005.

„Знак”⁴¹, „Вензь”, „Впрост”, „Газета виборча”⁴² та інших.

Щоб помаранчеві прагнення України про волю й гідне місце у Європі не були знівечені в оборону незалежності відродженої у 1991 році української держави, ангажувалися Збігнев Бжезінський⁴³, представники польської „Солідарності” разом з її лідером Лехом Валенсою⁴⁴, а також один з головних практичних реалізаторів ідеї Є. Гедройця президент Польщі Александр Квасневський⁴⁵, польські євродепутати, парламен-

⁴¹ Пор. особливо тексти із відредагованого Стефаном Вількановичем і Томашем Фіалковським, а забороненого цензурою у 1984 році подвійного українського тому „Знаку”, надруковані у 1989 році, № 413–415.

⁴² Вибрані тексти „Газети виборчої”, яка підтримує демократичні зміни в Україні, в альманасі „Між сусідами”, № 14–15, 2004–2005.

⁴³ Див. З. Бжезінський, *Україна має стати європейською державою. Виступ при отриманні нагороди Антоновичів у Києві 2 липня 1992 р.*, [у:] *Україна на межі тисячоліть. Збірник*, редактори-упорядники В. Портяк, О. Шокало, Київ 1988, с. 198–200.

⁴⁴ Див. [Lech Wałęsa u W. Juszczeki i W. Janukowycza], [w:] P. A. Dzieduszycki, *Majdan grozy i nadziei*, Тогуń 2005, s. 28–39, 44–57. Передані П. А. Дзедушицьким розмови Леха Валенси з В. Ющенком і В. Януковичем 25 листопада 2004 року, які показують весь драматизм ситуації в ті дні в Україні, медіаторські здібності лідера „Солідарності” та його вклад в перемогу опозиції друкуємо польською мовою і у перекладі українською мовою в альманасі „Між сусідами”, № 14–15, 2004–2005.

⁴⁵ Інтерв’ю з президентом Александром Квасневським, яке свідчить про його участь і вклад в остаточну перемогу опозиції в Україні, передруковуємо в нинішньому випуску альманаху „Між сусідами”. Важливо, що Чеслав Мілош під час зустрічі зі студентами Ягеллонського університету у 1996 році в Фондації св. Володимира Хрестителя Київської Русі у Кракові, м.ін., сказав: „Хочу тут сказати, що сьогодні [9 жовтня 1996 року] у певному сенсі є дуже цікава річниця. Отже, коли президент Квасневський був обраний, одним з його перших жестів була подорож до Гедройця. Квасневський відвідував його тричі, а Гедройць нагадував йому, що треба робити політику приязні відносно України і Литви. Квасневський послухав раду. Думаю, що добросусідські відносини між Польщею і Україною завдячуємо Гедройцю, а факт, що Польща перша визнала Україну також якось з цим поєднується. Президент Квасневський і президент Литви Альгірдас Бразаускас

тарії, політичні діячі, велика кількість польського суспільства, а передусім молодь.

Подібно як і польський народ, який відчув себе вільним і сильним, коли на багатотисячних релігійних зустрічах багаторазово вітав у своїй вітчизні папу-поляка⁴⁶, так і український народ ще раз, але тим разом на очах світу⁴⁷ побачив себе,

зробили цей останній з'їзд президентів у Вільнюсі. Я був там, як один з промовляючих. Це був важливий крок для консолідації, згоди в нашій частині Європи і сьогодні 9 жовтня президент Квасневський і президент Бразаускас присутні у Єжи Гедройця, де складають звіт з цього з'їзду президентів, на якому був також присутній президент Кучма. Можна сказати, що є це лінія пошуків згоди, дуже важлива тому, бо треба взяти до уваги, що більшість польської еміграції це були ті поляки, яких вивезено до концтаборів, після зайняття тих земель Советським Союзом, цебто люди, які були родом з так званих „Кресів”, а їм пояснювати, що Львів повинен відійти до України, а Вільнюс до Литви було дуже важко. Була це дуже смілива лінія, яка однак перемогла”. *Z Czesławem Miłoszem u Ukraińców o rodzinnej Europie*, „Horyzonty Krakowskie – Краківські обрії”, nr 5–6/1997, s. 26–28.

⁴⁶ У надрукованій у 1991 році енциклопедії *Centesimus annus*, у розділі під заголовком *Pik 1989* Іван Павло II, м.ін., написав: „Серед багатьох причин падіння систем гніту деякі заслуговують на особливу увагу. Вирішальним чинником, який започаткував зміни було без сумніву порушення прав праці [...]. Заслугує на підкреслення факт, що до падіння «блоку» чи імперії доводить майже всюди мирна боротьба, яка послуговується лише зброєю правди і справедливості. Коли марксизм вважав, що лише загострюючи суспільні суперечності можна їх розв'язати шляхом рішучих сутичок, тоді боротьба, що довела до падіння марксизму, терпеливо шукає всяких шляхів розмов і діалогу, дає свідоцтво правді, посилається на совість противника і намагається розбудити в ньому відчуття спільної гідності”. *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków: Wydawnictwo Znak, 2000, s. 650.

⁴⁷ Українці свої прагнення гідного життя висловлювали не одноразово на масових мітингах, м.ін., Народного Руху України (1989), похороні Василя Стуса, після проголошення незалежності України (1991) чи під час багатьох демонстрацій із закликом „Україна без Кучми”.

побачив свою силу і підтвердив віру у перемогу правди, свободи і гідності під час апостольської прощі папи-слов'янина до Києва і Львова у 2001 році. Під час тієї історичної прощі найвищий моральний авторитет на світі показав світу духовну Україну, показав її невмирущі цінності, її драматичну історію, важкі проблеми і виклики, а також потенційні можливості, надії та далекосяжні перспективи всестороннього розвитку України, як гідного і рівноправного члена в житті об'єднаної Європи, яка не стремітиме до культурної уніфікації, але буде зберігати національні тотожності усіх європейських народів. Папа-слов'янин нагадав також, що видіння, яке мав апостол Андрій над київськими горами „не стосується лише минулого”, тому що світло апостола Андрія вказує також на майбутнє України і сказав: „Здається мені, що очима серця, насправді, бачу, як по цій вашій благословенній землі поширюється нове світло: це те світло, яке випромінює оновлене підтвердження вибору, зробленого далекого 988 року, коли Христос був прийнятий українським народом як «Дорога, Правда й Життя» (пор. Ів 14,6)”⁴⁸. Від всього серця поблагословив усім українцям, які живуть – як підкреслив папа-слов'янин – на своїй, окупленій кров'ю мучеників землі „від Донецька до Львова, від Харкова до Одеси і Сімферополя”⁴⁹.

Вказуючи на європейське коріння культури Київської Русі, Святіший Отець підкреслив, що прибув до „славних храмів Києва, колиски християнської культури всього європейського Сходу”. Дніпро назвав Йорданом, а порівнюваний

⁴⁸ Іван Павло II, *Привітальна промова. Міжнародний аеропорт Бориспіль, Київ – 23 червня 2001 року*, [у:] *Вітаю тебе, Україно! Пастирський візит Святішого Отця Івана Павла II в Україну. 23–27 червня 2001 року. Промови і проповіді*, Львів 2001, с. 8.

⁴⁹ Там само, с. 28.

до Єрусалима Київ – „світлом України”. Апостольське Слово Івана Павла II в Україні у 2001 році духовно скріпило український народ, спричинилось до надання морального обличчя політиці і чесності у міжлюдських взаєминах.

Свою волю вирішування про власну долю і про кшталт незалежної держави, що духовно відроджується, українці, як ніколи в своїй історії, показали на очах світу під час другого туру виборів президента 21 листопада 2004 року. У ті незабутні дні більшість громадян на президента незалежної і соборної України вибрала політика з європейським способом мислення, з високим почуттям етики й відповідальності за долю України – Віктора Ющенка. Виборці побачили в його особі виразника своїх прагнень про вільне й безпечне життя в незалежній Україні, яка очікує на гідне місце в родині європейських держав.

Добре сталося, що після однозначно фальсифікованих виборів в оборону незалежності українського народу заангажувались представники так багатьох демократичних країн і найбільших державних влад в Європі й світі, а особливо найближчого західного сусіда України – Польщі. У тих вирішальних для України хвиликах поляки черговий раз стали виразниками загальнолюдських цінностей, про значення яких нагадував найбільший поет-пророк Польщі – Адам Міцкевич, коли у своїх лекціях у Парижі говорив: „хто думає про інтереси тільки одного народу, не є приятелем свободи”⁵⁰.

Про волю як свого, так і всіх зневолених народів боровся поетичним словом пророк України Тарас Шевченко, який

⁵⁰ Польські романтики вірили – як у 1833 році писав Міцкевич – що „до імені Польщі є прив’язана уява не тільки про свободу і рівність, але і про самопожертвування в ім’я загальнолюдської свободи і рівності”. M. Janion, *Reduta, romantyczna poezja niepodległościowa*, Kraków 1979, s. 12.

у поемі *Кавказ* створив оригінальні поетичні образи жертвуючих себе для добра людини Прометея, Єремії та Ісуса Христа⁵¹.

Шевченко не випадково вірив, що Україна тривалу свободу може досягнути, у першу чергу, разом з поляками, яких у своєму поетичному посланні *Полякам* просив: „Подай же руку козакові / І серце чистее подай! / І знову іменем Христовим / Ми оновим наш тихий рай”⁵².

⁵¹ Т. Шевченко в поемі *Кавказ* демаскував царське гноблення, неправду і зло та духовно підтримував виступаючі за правду, справедливість поневолені кавказькі народи. Переконаний, що народами, які борються за волю, піклується сам Сотворитель, Шевченко скріплював їхню віру у перемогу словами: „вам слава... лицарі великі, / Богом не забуті. / Боріться – поборете, / Вам Бог помагає! / За вас правда, за вас сила / І воля святая!” Т. Шевченко, *Кавказ*, [у:] *Кобзар*, Київ 1961, с. 279.

⁵² Т. Шевченко, *Полякам*, [в:] *Кобзар*, Київ 1961, с. 355–356.

* * *

Тривалі і все більш видимі є плоди мирної помаранчевої революції. Їх джерелом є чергове духовне відродження України, від 1991 року частково незалежної держави. Наймолодше покоління українців, яке в дев'яностих роках навчалось у початкових і середніх школах – це найцінніший скарб помаранчевої перемоги українського народу.

Та перемога має моральний, суспільний і політичний вимір. В 2004 році український народ свою повну волю здобув без пролиття крові, мирним способом, шляхом діалогу, в результаті чесних, повторених виборів президента. Завдяки широкому заангажуванню суспільства, яке ошукувала і визискувала олігархічно-мафійна влада було приречене на пасивне життя, зневіру в можливість впливу на зміну ситуації, а унаслідок на життя згідно з принципом: „Моя хата скраю, я нічого не знаю”. Широка участь суспільства в помаранчевій революції відродила і зміцнила віру в здійснення відвічних прагнень українського народу.

Новий транспарант, який документує значення здійсненого тоді перелому: „Моя хата на майдані”, утверджуватиме майбутнє покоління українців у надії, що їх помаранчеві сни про Україну принаймні в якійсь мірі здійсняться.

Українці завдяки помаранчевій енергії, назрілій і пущеній у хід 2004 року стали суспільством, заангажованим у справи своєї батьківщини, суспільством, що вірить у свої власні сили, суспільством переконаним, що від його активності та патріотизму залежить духовний і економічний розвиток України.

Spis treści – Зміст

Część I

Duchowe źródła pomarańczowej rewolucji
na Ukrainie w 2004 roku

Частина I

Духовні джерела помаранчевої революції
2004 року в Україні

I. Plody tradycji	6
I. Owoce tradycji	7
II. Живучість державотворчої ідеї Т. Шевченка	16
II. Żywotność państwowotwórczej idei T. Szewczenki	17
III. До християнського коріння української культури	30
III. Ku chrześcijańskim korzeniom kultury ukraińskiej	31
IV. Україна і Росія – два бачення діяльності гетьмана Богдана Хмельницького та Івана Мазепи	48
IV. Ukraina a Rosja – dwa widzenia dzieła hetmana Bohdana Chmielnickiego oraz Iwana Mazepę	49
V. Спадщина кирило-мефодіївської традиції	66
V. Dziedzictwo tradycji cyrylomethodiańskiej	67
VI. На спільній дорозі з поляками	76
VI. Na wspólnej drodze z Polakami	77

Część II

Udział w wydarzeniach pomarańczowej rewolucji

Частина II

Участь у подіях помаранчевої революції

Суспільний капітал України. <i>Розмова з проф. Володимиром Мокрим (3.12.2004 року – після повернення з Києва і Харкова)</i>	94
Społeczny kapitał Ukrainy. <i>Rozmowa z prof. dr. hab. Włodzimierzem Mokrym (3.12.2004 roku – po powrocie z Charkowa i Kijowa)</i>	95
List otwarty do ustępującego prezydenta Ukrainy L. Kuczmy, przewodniczącego parlamentu, wszystkich deputowanych, przedstawicieli władz wykonawczych i samorządowych	110
Лист до президента України Леоніда Кучми, Голови Верховної Ради Володимира Литвина, депутатів, представників виконавчої і самоурядової влади	112
List do Prezydenta Ukrainy L. Kuczmy, przewodniczącego parlamentu W. Łytwyna, deputowanych, przedstawicieli władz wykonawczych i samorządowych	113
Інтернет-розмова з Володимиром Мокрим, українознавцем, спостерігачем президентських виборів в Україні, четвер, 25.11.2004 р.	116
Czat internetowy z udziałem Włodzimierza Mokrego – ukrainoznawcy, obserwatora wyborów prezydenckich na Ukrainie, czwartek 25.11.04	117
Volodymyr Mokry, Professor of Ukrainian Studies, the observer of the second round of elections in Ukraine, Thursday 25.11.04	139
Коментар до пропозиції Президента України Леоніда Кучми від 29.11.2004 року	148
Komentarz do propozycji prezydenta Ukrainy Leonida Kuczmy z dnia 29.11.2004 r.	149
Comments to the proposition made by the President of Ukraine as of 29.11.2004.	154

Лист до Святійшого Отця Івана Павла II від 1 грудня	158
List do Jego Świątobliwości Ojca Świętego Jana Pawła II z dnia 1 grudnia 2004 roku	159
Лист до Святійшого Отця Івана Павла II від 22 грудня 2004 року	160
List do Jego Świątobliwości Ojca Świętego Jana Pawła II z dnia 22 grudnia 2004 roku	161
Лист Архієпископа Леонарда Сандрі від 7 березня 2005 року	162
List Arcybiskupa Leonarda Sandri z dnia 7 marca 2005 roku	163
Открытое письмо студентам Российской Федерации и студентам-россиянам, живущим в Украине и в других странах	164
List otwarty do studentów Federacji Rosyjskiej i studentów Rosjan, mieszkających na Ukrainie i w innych państwach	165
Відкритий лист до студентів Російської Федерації і студентів-росіян, що живуть в Україні та в інших державах	170
Open Letter Adressed to the Students of the Russian Federation and Russian Students Living in Ukraine and other Countries	171
Звернення до Ректорів Вищих Шкіл в Польщі	176
Apel do Rektorów Wyższych Uczelni w Rzeczypospolitej Polskiej	177
Постанова Ради Філологічного факультету Ягеллонського університету в справі виборів президента України у 2004 році	178
Uchwała Rady Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w sprawie wyborów prezydenta Ukrainy w 2004 roku	179
Лист Конференції Ректорів Академічних Польських Шкіл до ректорів, професорів і студентів України	180
List Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich do Rektorów, Profesorów i Studentów Ukrainy	181
Bibliografia	183
Indeks osób	189

Seria wydawnicza:
„Biblioteka Fundacji św. Włodzimierza”

- tom I: *Problemy Ukraińców w Polsce po wysiedleńczej akcji „Wisła” 1947 roku*, red. W. Mokry, Kraków 1997, s. 466
- tom II: Jerzy Hawryluk, *„Kraje ruskie Bielsk, Mielnik, Drohiczyn”. Rusini-Ukraińcy na Podlasku – fakty i kontrowersje*, Kraków 1999, s. 240
- tom III: *Harmonijne współistnienie kultury Wschodu i Zachodu na Ukrainie*, red. W. Mokry, Kraków 2000, s. 252
- tom IV: Włodzimierz Mokry, *Papieskie postania Jana Pawła II do Ukraińców*, Kraków 2001, s. 404
- tom V: Włodzimierz Mokry, *Ukraina Wasyla Stefanyka*, Kraków 2001, s. 256
- tom VI: *Chrześcijańskie święta i święci w życiu duchowym Ukraińców na przełomie tysiącleci*, red. W. Mokry, Kraków 2001, s. 663
- tom VII: *Włodzimierz Mokry, Apostolskie słowo Jana Pawła II na Ukrainie w 2001 roku*, Kraków 2002, s. 578
- tom VIII: *Język, literatura, kultura, historia Ukrainy*, red. W. Mokry, Kraków 2003, s. 444
- tom IX: Jadwiga Styryna, Agata Mamoń, *Zabytki ziemi lubaczowskiej. Przemiany w latach 1904–2004 na podstawie rękopisu Karola Notza*, Kraków 2004, s. 230.
- tom X: Tadeusz Filar, *U stóp królewskiego Wawelu. Społeczność ukraińska w Krakowie w latach 1918–1939*, Kraków 2004, s. 262.
- tom XI: Włodzimierz Mokry, *Duchowe źródła pomarańczowej rewolucji na Ukrainie w 2004 roku*, Kraków 2006, s. 198

Wydawnictwo „Szwajpolt Fiol”
Fundacji św. Włodzimierza w Krakowie

